

ÅTTIOTALET'S HÖGERVIND

Sören Holmberg

yktet om vänster-högerdimensionens död är betydligt överdrivet. Den gamla vänster-högerkonflikten lever i själva verket i högönskelig välmåga. Konkurrenten från nya konfliktdimensioner har visserligen ökat, speciellt från den nya gröna dimensionen. Men fortfarande i slutet av 1980-talet är vänster-högerkonflikten en central motsättning på alla nivåer i svensk politik. Bland väljarna t ex var åsikter i lika vänster-högerfrågor de som var klarast kopplade till röstningen även i "miljövalet" 1988.¹

Opinionsutvecklingen i vänster-högerfrågor är alltså minst lika viktig att följa idag som på 1950- och 60-talen. I själva verket är det viktigare att följa vänster-högeropinionen på 1980-talet eftersom åsiktsröstningen har ökat och kopplingen mellan väljarnas vänster-högerattityder och partival är starkare idag än för 20-30 år sedan.² Den mest centrala indikatorn på väljarnas vänster-högeråsikter är hur väljarna själva uppfattar var de står någonstans på den ideologiska vänster-högerskalan. Väljarnas självuppskattade positioner på skalan är viktiga därför att det är de som är allra starkast kopplade till partivalet.³

Vänster-högeropinionen kan dock inte enbart studeras på det subjektiva planet. Väljarnas ideologiska självuppfattningar måste också relateras till mer objektiva åsikter i olika sakfrågor, annars kan vi inte veta vad väljarna lägger i begreppen vänster och höger. I det följande skall vi se på tre saker:

- 1) Hur väljarnas självuppskattade vänster-högerpositioner har förändrats under 1980-talet.
- 2) Hur väljarnas åsikter har förskjutits i ett antal konkreta vänster-högerfrågor.
- 3) Hur väljarnas subjektiva vänster-högeråsikter hänger samman med åsikter i olika politiska sakfrågor, med olika mänskliga värden och med olika livsstilar.

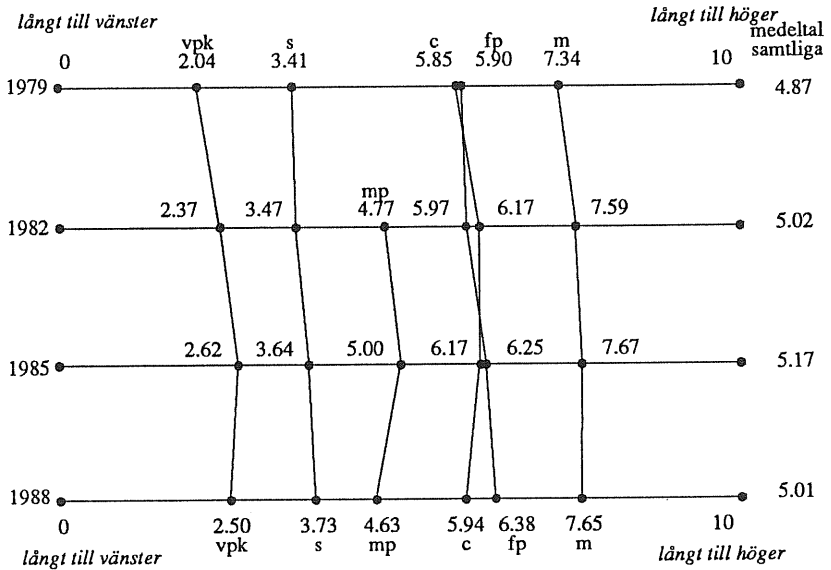
Korrelationen (η) mellan ett vänster-högerindex och partival 1988 var .72. Inga andra typer av sakfrågeåsikter, gröna eller andra, kom i närheten av ett så starkt samband. Se Gilljam (1990).

Gilljam (1990) och Holmberg och Gilljam (1987) s.288-295.

Korrelationen (η) mellan självuppskattad vänster-högerposition och partival var .73 i 1988 års valundersökning.

Vi börjar med hur väljarna placerat sig själva på vänster-högerskalan under 1980-talet. Resultaten i figur 1 visar hur intervjupersonerna i valundersökningarna 1979, 1982, 1985 och 1988 placerade sig själva på en skala från 0 (långt till vänster) till 10 (långt till höger). Siffrorna är medelvärden för de olika partiernas väljargrupper.

Figur 1 Väljarna placerar sig själva på en vänster-högerskala vid valen 1979-1988 (medeltal).

Anm: Resultaten bygger på resultat från valundersökningarna 1979-1988. Intervjupersonerna fick placera sig på en skala från 0 (långt till vänster) till 10 (långt till höger). En förändring på cirka 0.10 enheter i hela väljarkåren är signifikant på 0.05-nivån. Antalet intervjupersoner håller sig kring 2 500 vid varje val.

Resultaten för hela valmanskåren visar på en förhållandevis klar högerförskjutning av opinionen mellan 1979 och 1985 (från ett medeltal på 4.87 till 5.17). Samma högerförskjutning återfanns också inom vart och ett av partiernas väljargrupper. Samtliga partiers väljare placerade sig längre till höger 1985 än 1979. Slutsatsen är tämligen klar. Det blåste ideologisk högervind bland väljarna under tidigt åttiotal, åtminstone om vi kan tro på vad väljarna själva sa.

Opinionsutvecklingen under det sena åttiotalet är inte lika lättolkad. Visserligen förskjuts hela valmanskårens åsiktsmedeltal något åt vänster mellan 1985 och 1988, men förändringen är relativt måttlig (från 5.17 till 5.01), och viktiga väljargrupper

Om s- och fp-väljare fortsatte att förskjutas åt höger efter 1985. De väljare som underade att placera sig mer till vänster 1988 än 1985 var framförallt väljare som ödde vpk, c eller mp i valet 1988.

En försiktig slutsats kunde vara att höger vinden börjat mojna, men ännu inte ersatt av någon klar vänstervind. Att höger vinden verkligen försvagats på det subjektiva planet råder det dock knappast någon tvekan om. I SOM-undersökningarna återfinns också en slags vänster-högerskala där människor ombeds att placera sig mellan två poler, och resultaten från den skala pekar även de på att höger vinden avtagit (se tabell 1). Andelen personer som placerar sig till vänster eller till höger på skalan är ungefär lika stor, men det är vänsterandelen, inte högerandelen, som vuxit något under de senaste åren. Andelen människor som uppfattar sin ideologiska position till vänster har ökat från 33 procent 1986 till 34 procent 1988 samtidigt som andelen som uppfattar sig till höger minskat från 31 till 29 procent. Förändringen är liten, men går i samma riktning som resultaten från valundersökningarna.

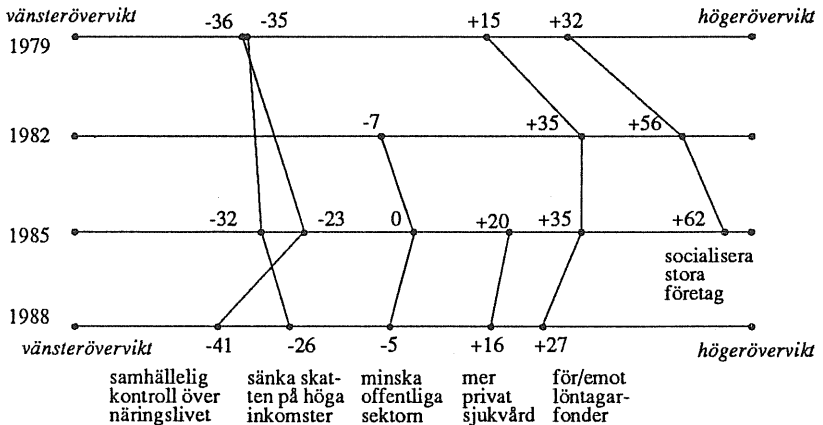
Tabell 1 Subjektiv vänster-högerposition i SOM-undersökningarna 1986-1988 (procent).

Fråga: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera in Dig själv på en sådan skala?"

Vänster-högerplacering	SOM 86	SOM 87	SOM 88
Placert till vänster	12	11	11
Ågot till vänster	21	21	23
Ingen åsikt till vänster eller höger	32	32	32
Ågot till höger	23	24	21
Placert till höger	8	8	8
Ute ur skalan	4	4	5
Samtliga svarspersoner	100	100	100
Totalt antal svarspersoner	1624	1673	1643
Netto förändring vänster	+2	0	+5

Väljarnas självplaceringar speglar inte bara någon efemär subjektivism. De terspeglar någonting mer substansiellt. Analyserar vi opinionsutvecklingen i ett stort antal vänster-högerfrågor som gäller ekonomi, social fördelningspolitik och samhällens organisation visar det sig att resultaten i stora stycken liknar dem vi fann när det gällde väljarnas subjektiva vänster-högerplaceringar. I vänster-högerfrågor som gällde ekonomi och statens inflytande över det privata näringslivet försköts

Figur 2 Väljarnas åsikter i ett antal ekonomiska vänster-högerfrågor 1979-1988 (balansmått).

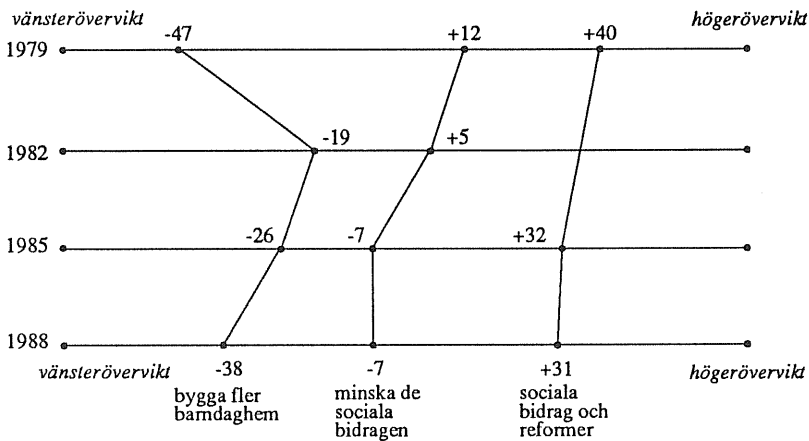
Anm: Resultaten kommer från valundersökningarna 1979-1988. Balansmättet visar andelen med högeråsikt minus andelen med vänsteråsikt. Ju högre plusvärde desto mer höger och ju högre minusvärde dest mer vänster. Resultaten är beräknade med samtliga personer som har fått respektive intervjufråga som procentbas. Intervjufrågan om samhällelig kontroll över näringslivet hade följande formulering: "De ledande i bankerna och industrin får alldeles för mycket inflytande, om inte samhället har möjlighet att kontrollera det privata näringslivet" (instämmer/motsatt åsikt). Frågan om kollektiva löntagarfonder gällde huruvida svarspersonerna var för eller emot eller om de inte hade någon bestämd åsikt. Övriga intervjufrågor ingick i en svit av frågor där svarspersonerna fick ange om ett förslag var bra eller dåligt eller om det inte spelade någon större roll om det genomfördes

opinionen klart åt höger under 1980-talets första år. Den förskjutningen har enligt våra resultat inte fortsatt efter 1985. Snarare kan man iakttä en viss vänsterförskjutning mellan 1985 och 1988.⁴

4 Förändringsvindarna ser likadana ut om vi ser på resultaten från två frågor om inställningen till olika framtida samhällen som funnits med i valundersökningarna sedan 1980. De frågor det gäller handlar om inställningen till att satsa på ett socialistiskt samhälle respektive ett samhälle med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi. Intervjupersonerna kunde svara med hjälp av en skala från 0 (mycket dåligt förslag) till 10 (mycket bra förslag). Medelvärdena har varit följande under perioden 1980-1988: Socialistiskt samhälle 4.03 1980, 2.93 1982, 3.13 1985 och 3.61 1988. Samhälle med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi 6.11 1980, 6.43 1982, 6.56 1985 och 6.16 1988. I båda fallen kan vi iakttä en åsiktsmässig högerförskjutning i början av åttiotalet och en viss vänsterförskjutning efter 1985.

är det gäller sociala fördelningsfrågor såg mönstret annorlunda ut. Den klara gervind, som vi från andra studier vet blåste i sociala frågor under 1970-talet, har bytts i en svag vänstervind under 1980-talet. Opinionen har alltså inte förskjutits höger i fördelningspolitiska frågor under 1980-talet.⁵ En familjepolitisk fråga undan dock under en period genomgick samma opinionsförändringar åt höger som ekonomiska vänster-högerfrågorna är frågan om barndagensutbyggnaden. Under början av åttiotalet minskade opinionsstödet klart för en utbyggnad av barndaghemmen för att åter öka mot slutet av årtiondet. En högervind har ersatts av en vänstervind i barndagensfrågan. Om vi nu skall använda vänstergerberget i detta sammanhang, vilket inte är självklart.

Figur 3 Åsiktsförändringar i sociala frågor 1979-1988 (balansmått).

Not: Balansmättet visar andelen högerinställning till sociala reformer och social bidrag minus andelen vänsterinställning. Resultaten är beräknade med samtliga personer som har fått respektive intervjufråga som procentbas. Intervjufrågan om sociala reformer och sociala bidrag och stöd åt medborgarna hade följande lydelse: "Det har gått så långt med sociala reformer här i landet att staten i fortsättningen hellre borde minska än öka bidrag och stöd åt medborgarna" (instämmer/motsatt åsikt). Intervjufrågan om att minska de sociala bidragen och att bygga fler barndaghem ingick i en svit av frågor där svarepersonerna fick ange om ett förslag var bra eller dåligt eller om det inte spelade någon större roll om det genomfördes. Frågan om att minska de sociala bidragen ställdes första gången 1980 (i folkomröstningsundersökningen) inte 1979

Holmberg och Gilljam (1987) s. 263-267. Se också Gilljam och Nilsson (1985), Himmelstrand (1985), Hadenius (1986) och Svallfors (1989).

För det är åsikter om makt och ekonomi, inte åsikter om fördelningspolitik och sociala frågor, som bäst definierar vad som är vänster och höger för väljarna. Resultaten i tabell 2 visar tydligt att det är åsikter om löntagarfonder, socialism, statens inflytande över näringslivet och privatisering av den offentliga sektorn som är starkast kopplade till väljarnas självuppskattade vänster-högerpositioner.

Även väljarnas åsikter om sociala bidrag, vårdnadsersättning, barndaghem och inkomstskillnader har klara samband med de subjektiva vänster-högerplaceringarna, men inte lika starka som är fallet för de ekonomiska och maktpolitiska frågorna.

Analysen i tabell 2 visar också vilka sakfrågor i svensk politik som endast är svaga eller inte alls kopplade till vänster-högerdimensionen bland väljarna. De frågorna är framförallt gröna frågor om miljö och kärnkraft, men även frågor om moral och om flyktingar. När det gäller gröna frågor håller sig korrelationerna med vänster-högerattityderna kring +.10 till +.20. Plustecknet anger att väljare till vänster tenderar att vara något grönare än väljare till höger.⁶ Skillnaden skall dock inte överdrivas. Sambandet är svagt.

Sambanden mellan väljarnas subjektiva vänster-högerplaceringar och åsikter i olika konkreta sakfrågor har varit mycket stabila under hela 1980-talet. Vid valet 1979 var det, precis som 1988, ekonomiska och maktpolitiska frågor som uppvisade starkast åsiktssamband med väljarnas självuppskattade vänster-högerplaceringar. Väljarnas "definition" av vad som är kärnan i vänster-högerkonflikten har inte ändrats under åttiotalet. Möjligen kan en viss försvagning spåras i kopplingen mellan väljarnas subjektiva vänster-högerpositioner och åsikterna i de gamla klassiska frågorna om statens inflytande över näringslivet och storleken på de sociala bidragen.⁷ Om vänster-högerdimensionen håller på att ömsa skinn bland väljarna och få ett nytt innehåll går processen mycket långsamt.

Väljarnas självuppskattade vänster-högerplaceringar hänger inte fritt i luften. De är fortfarande kopplade till åsikter i olika konkreta sakfrågor, framförallt med åsikter i ekonomiska maktfrågor. Den traditionella tolkningen av dessa samband är att väljarnas ideologiska vänster-högerattityder är med och strukturerar åsikterna i de mer konkreta frågorna. Väljarnas vänster-högerinställning påverkar åsiktsbildningen i politiska stridsfrågor. Men vad rör röraren? Vad orsakar vänster-högerattityderna?

6 Om den nya gröna dimensionen bland svenska väljare se Bennulf (1990) och Holmberg (1990).

7 I 1979 års valundersökning var eta-korrelationen mellan subjektiv vänster-högerposition och inställningen till samhällets kontroll av det privata näringslivet .57. Vid valet 1988 var den .45. Motsvarande siffror för frågan om sociala reformer och minskade sociala bidrag var .46 1979 och .40 1988.

tabell 2 Åsiktssamband mellan väljarnas självuppskattade vänster-högerpositioner och inställningar i olika sakfrågor (eta och r).

Sakfråga/förslag	Korrelation med subjektiv vänster-högerposition	
	eta	r
Avskaffa löntagarfonderna	.69	-.61
Satsa på ett socialistiskt samhälle	.61	+.60
Satsa på ett samhälle med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi	.59	-.58
Sälja statliga företag och affärsverk till privata köpare	.56	-.54
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	.50	-.47
Öka antalet privatskolor	.49	-.48
Minska den offentliga sektorn	.47	-.45
Samhället har möjlighet att kontrollera det privata näringslivet	.45	+.43
Satsa på ett samhälle med större inkomstskillnader mellan människor	.41	-.39
0. Gått för långt med sociala reformer: minska bidrag och stöd åt medborgarna	.40	-.39
1. Vårdsnadsbidrag vs. utbyggd föräldraförsäkring	.40	-.36
2. Minska de sociala bidragen	.39	-.38
3. Minska inkomstskillnaderna i samhället	.39	+.38
4. Sänka skatten på höga inkomster	.37	-.36
5. Införa sextimmars arbetsdag för alla förvärvsarbetande	.35	+.34
6. Ansöka om svenskt medlemskap i den Europeiska Gemenskapen EG	.34	-.33
7. Bygga fler barn daghem	.30	+.29
8. Minska försvarsutgifterna	.29	+.28
9. Tillåta reklam i svensk TV	.26	-.25
0. Satsa på ett samhälle som utnyttjar avancerad teknik som datorer och industrirobotar så att produktionen blir effektivare	.25	+.21
1. Satsa på ett samhälle med hög ekonomisk tillväxt och hög produktivitet	.25	-.16
2. Förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket	.23	+.22
3. Minska u-hjälpen	.23	-.20
4. Behålla kärnkraften, även efter år 2010	.23	-.19
5. Stoppa bilismen i innerstäderna	.21	+.20
6. Öka det ekonomiska stödet till invandrarna så att de kan bevara sin egen kultur	.21	+.20
7. Ta emot färre flyktingar i Sverige	.21	-.18
8. Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	.15	+.12
9. Höja bensinskatten kraftigt för att förbättra miljön	.14	+.13
0. Förbjuda alla former av pornografi	.14	+.12
1. Slutförvaring av det högaktiva avfallet: inte åtkomligt eller åtkomligt	.14	-.08

Ämnen: Resultaten kommer från SOM-undersökningen 1988 (fr. 6, 22, 29 och 30) och från 1988 års valundersökning (övriga sakfrågor). Den subjektiva vänster-högerpositionen mäts i SOM-studierna på en femgradig skala och på en elvgradig skala i valundersökningarna. Eta är ett icke-linjärt sambandsmått som kan variera mellan .00 till 1.00. Analyserna har genomförts med subjektiv vänster-högerposition som oberoende variabel och sakfrågeåsikterna som beroende variabler. Pearson's r är ett linjärt korrelationsmått, där positiva värden (+) i vårt fall innebär att ett förslag/åsikt är förknippat med en ideologisk vänsterposition medan negativa värden (-) är förknippade med högerposition.

Från tidigare forskning vet vi att väljarnas yrkesställning spelar en roll. Arbetare tenderar att ligga till vänster om företagare t ex. Partitillhörigheten är också betydelsefull. Partierna påverkar sina sympatisörer. Väljare har en tendens att anamma sina partiers ideologiska ståndpunkter.⁸ Dessa kända samband skall inte ytterligare elaboreras i detta sammanhang. Istället skall vi se på två andra tänkbara orsaksfaktorer bakom väljarnas vänster-högeråsikter. De faktorerna är människors inställning till olika grundläggande mänskliga värden och människors olika livsstilar. Vi börjar med de grundläggande värdena.

Resultaten i tabell 3 visar i vilken utsträckning som svenska väljares självuppskattade vänster-högerpositioner är strukturerade av ett antal grundläggande mänskliga värden. De värden som utnyttjas ingår i den amerikanske sociologen Milton Rokeachs värdeskala.⁹

Resultaten är entydiga. Väljarnas vänster-högerattityder är i mycken liten grad strukturerade av inställningen till mänskliga värden av typen självaktning, frihet, rikedom, familjetrygghet, kärlek och makt. Det enda av Rokeachs värden som uppvisar något samband av betydelse var inställningen till värdet jämlikhet. Väljare till vänster tyckte det var ett viktigare värde än väljare till höger ($r=+.31$). Franska revolutionens andra centralvärde, frihet, var inte lika omstritt.¹⁰ Det beraktades som lika viktigt oavsett ideologisk vänster-högerposition ($r=-.02$).

Bland värdena med starkast (=minst svaga) samband med vänster-högerattityderna sågs jämlikhet, en ren värld, en värld i fred och rättvisa som viktigare av vänstern än av högern medan det var tvärtom för värdena rikedom, teknisk utveckling, landets säkerhet och makt. De uppfattades som viktigare av högermänniskor än av vänstermänniskor. Det sammanfattande intrycket av alla de svaga sambanden i tabell 3 är dock att inställningen till den typ av mänskliga värden som återfinns i Rokeachs värdeskala inte har mycket att göra med väljarnas ideologiska vänster-högerpositioner. Majoriteten av värdena befinner sig på ett så allmänt plan att de är politiskt okontroversiella.

Människors livsstilar manifesterade via olika fritidsaktiviteter tycks heller inte vara någon central orsaksfaktor bakom väljarnas olika vänster-högeråsikter. Resultaten i tabell 4 visar mycket tydligt att det i de allra flesta fall inte existerar några samband

8 Holmberg (1981) s. 355-362 och Holmberg (1984) s. 216-224.

9 Se Rokeach (1973). För en analys av Rokeachs värden utifrån svenska data, se Reimer (1989).

10 Frihet och jämlikhet var de ursprungliga slagorden för franska revolutionen 1789. Broderskap lades till senare. Se Hansson (1989) s. 11-20.

Tabell 3 Åsiktssambanden mellan grundläggande mänskliga värden och väljarnas subjektiva vänster-högerpositioner (eta, r och procent).

värde	korrelation med subjektiv vänster-högerposition		procentandel mycket viktigt
	eta	r	
Jämlikhet	.34	+.31	48
En ren värld	.13	+.13	80
Rikedom	.13	-.10	7
En värld i fred	.13	+.10	88
Rättvisa	.12	+.11	76
Teknisk utveckling	.11	-.07	21
Makt	.09	-.04	5
Landets säkerhet	.08	-.06	68
Visdom	.08	-.02	29
0 Inre harmoni	.07	+.03	75
1 Självaktning	.06	+.04	42
2 Ett spännande liv	.06	-.03	21
3 Frälsning	.06	-.02	9
4 Socialt anseende	.06	.00	15
5 Kärlek	.05	+.05	75
6 En vacker värld	.05	+.05	57
7 Hälsa	.05	+.04	91
8 Lycka	.05	+.01	67
9 Ett liv fullt av njutning	.05	+.01	23
0 Självförverkligande	.05	.00	26
1 Ett behagligt liv	.04	-.04	52
2 Familjetrygghet	.04	+.04	80
3 Frihet	.04	-.02	82

anm: Resultaten kommer från SOM-undersökningen 1988. Värdena ingår i Milton Rokeachs värdeskala. Undersökningspersonerna fick på en femgradig skala från "mycket viktigt" till "inte alls viktigt" ange hur viktiga var och en av ovanstående värden var för dem själva. Positiva (+) r-värden anger att värdet i fråga är kopplat till en ideologisk vänsterposition medan negativa (-) r-värden visar att värdet är anknutet till en högerposition. Eta-analyserna har genomförts med de olika värdena som oberoende variabler.

nellan olika livsstilar/aktiviteter och självuppskattad vänster-högerposition. Korrelationerna håller sig kring noll. De svaga samband som finns är dock inte helt intressanta. De hjälper till att karaktärisera vänster- och högermänniskor i den venska väljarkåren.

Tabell 4 Samband mellan livsstil och subjektiv vänster-högerposition (eta, r och procent).

livsstil/fritidsaktivitet	korrelation med subjektiv vänster-högerposition		procentandel någon gång i månaden eller oftare
	eta	r	
1 Köpt eller sålt aktier/fondandelar	.19	+.17	3
2 Gått på restaurang på kvällen	.16	+.14	16
3 Gått på muséer eller utställningar	.16	+.13	7
4 Deltagit i miljö- eller fredsdemonstration	.16	-.06	0
5 Besökt gudstjänst eller religiöst möte	.14	+.13	11
6 Arbetat övertid	.13	+.08	43
7 Spelat på tips, lotto eller V65	.12	-.11	48
8 Gått på teater eller konsert	.12	+.11	5
9 Bett till Gud	.10	+.09	25
10 Sysslat med trädgårdsarbete	.09	+.06	58
11 Sysslat med individuell motion eller idrott	.09	+.06	56
12 Läst veckotidningar	.09	-.01	64
13 Köpt eller sålt antikviteter eller konst	.08	+.08	1
14 Diskuterat politik	.08	+.03	42
15 Bjudit hem någon på middag	.07	+.06	42
16 Extraknäckt	.07	+.05	12
17 Sett på video	.07	+.05	42
18 Sysslat med lagidrott eller motion i grupp	.07	+.05	28
19 Gått på bio	.07	+.02	14
20 Gått på föreläsning eller debattafon	.07	+.01	7
21 Spelat musikinstrument eller teater	.06	+.06	14
22 Snickrat, tapetserat eller målat hemma	.06	+.04	17
23 Varit på diskotek eller danslokal	.06	+.04	23
24 Tecknat, målat, skrivit poesi eller dagbok	.06	+.02	22
25 Idkat friluftsliv (skog, hav, sjö)	.06	+.01	61
26 Gjort något extra för familjen	.05	+.03	55
27 Läst någon bok	.04	+.01	48
28 Deltagit i studiecirklar eller kurser	.04	.00	20

Anm: Resultaten kommer från SOM-undersökningen 1988. Livstils- eller aktivitetsfrågorna ingick i ett frågebatteri, där undersökningsfrågorna på en sjugradig skala från "ingen gång" till "flera gånger i veckan" för varje aktivitet fick ange: "Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna utövat ...?" Positiva r-värden (+) visar att ifrågavarande aktivitet är vanligare bland människor med ideologisk högerposition medan negativa (-) r-värden anger att aktiviteten är vanligare bland människor till vänster. Eta-analyserna har genomförts med de olika livsstilarna/aktiviteterna som oberoende variabler.

De flesta av de aktiviteter som ingick i 1988 års SOM-undersökning var mer vanligt förekommande bland högermänniskor än bland vänstermänniskor.¹¹ Orsaken är nedan sannolikhet att majoriteten av de undersökta fritidsaktiviteterna på olika sätt är resurskrävande. Och högermänniskorna tenderar i genomsnitt att ha tillgång till något mer av de resurser som krävs (utbildning, god ekonomi).

De aktiviteter som var starkast kopplade till vänster-högerattityderna var sådana verksamheter som att ha köpt eller sålt aktier, gått på restaurang under kvällstid eller besökt något museum. I samtliga fall var människor till höger mer aktiva än människor till vänster. De enda två aktiviteter bland dem vi undersökte 1988 som uppvisade något större aktivitet till vänster än till höger var deltagande i miljö- och fredsdemonstrationer och spel på tips, lotto eller V65. Resultatens disparata karaktär illustrerar hur förhållandevis ointressanta människors livsstilar och fritidsaktiviteter är när det gäller att analysera väljarnas ideologiska vänster-högerpositioner.

Yrkeställning, åsikter i ekonomiska maktfrågor och partitillhörighet är fortfarande på sent 1980-tal de viktigaste korrelaten/orsakerna till väljarnas vänster-högeråsikter. Det är möjligt att en förändring är på gång - att fritidslivet, inte yrkeslivet, och nygamla mänskliga värden kommer att betyda mer i framtiden. Om något sådant är på gång har det dock ännu inte avsatt några tydligare spår i åsiktsbildningen. Vänster-högerdimensionen har under åttiotalet i allt väsentligt behållit sin gamla karaktär bland väljarna.

Litteratur

- Bennulf, Martin Det gröna genombrottet. I M. Gilljam och S. Holmberg, *Rött Blått Grönt*. (Stockholm, Bonniers 1990).
- Gilljam, Mikael; Nilsson, Lennart (1985) Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn - två förklaringsansatser. *Statsvetenskaplig tidskrift* nr 2.
- Gilljam, Mikael Sex förklaringar till partivalet. I M. Gilljam och S. Holmberg, *Rött Blått Grönt*. (Stockholm, Bonniers 1990).
- Hadenius, Axel (1986) *A Welfare State in Crisis?* Stockholm, Almqvist & Wiksell.
- Hansson, Sven-Ove (1989) *Om frihet, jämlikhet, broderskap*. Stockholm, Tiden.
- Himmelstrand, Ulf (1985) Opinioner, sakfrågor och förtroende. *Sociologisk forskning* nr 2-3.
- Holmberg, Sören (1981) *Svenska väljare*. Stockholm, Liber.
- Holmberg, Sören (1984) *Väljare i förändring*. Stockholm, Liber.

11 För tidigare analyser av livsstil och politik på väljarnivå se Holmberg (1987) s. 34 och 46. Se också maktutredningens analys i Petersson, Westholm och Blomberg (1989) s.241-253.

- Holmberg, Sören (1987) Valforskningen respektive Kärnkraftsprojektet. I S. Holmberg och L. Weibull *SOM-undersökningen 1986*. SOM-rapport 1, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören; Gilljam, Mikael (1987) *Väljare och val i Sverige*. Stockholm, Bonniers.
- Holmberg, Sören Partiernas profiler. I M. Gilljam och S. Holmberg, *Rött Blått Grönt*. (Stockholm, Bonniers 1990)
- Petersson, Olof; Westholm, Anders; Blomberg, Göran (1989) *Medborgarnas makt*. Stockholm, Carlssons.
- Reimer, Bo (1989) Postmodern Structures of Feeling. Values and Life Styles in Postmodern Age. In J.R. Gibbins (ed) *Politics and Contemporary Culture. New and Old Politics*. London, Sage.
- Rokeach, Milton (1973) *The Nature of Human Values*. New York, Free Press.
- Svallfors, Stefan (1989) *Vem älskar välfärdsstaten*. Lund, Arkiv.